Анатоль Вярцінскі
«Рэквіем па кожным чацвёртым»

Урок беларускай літаратуры ў 7 класе

В. В. Адамовіч,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
другой катэгорыі
СШ № 5 г. Мазыра

Тэма ўрока: А.Вярцінскі. “Рэквіем па кожным чацвёртым”.

Мэта: садзейнічаць асэнсаванню падзей Вялікай Айчыннай вайны на аснове аналізу вершаванага твора, пабудове міралюбівага і адкрытага грамадства ў інтарэсах устойлівага развіцця, забеспячэнне доступу да правасуддзя для ўсіх (МУР № 16).

Задачы: дапамагчы вучням асэнсаваць драматычны змест твора, абудзіць у іх пачуццё болю за страты, нанесеныя беларускаму народу ў час вайны; развіваць навыкі творчага мыслення, цікавасць да пабудовы міралюбівага і адкрытага грамадства; садзейнічаць выхаванню пачуцця адказнасці за зробленае, павагі да свайго народа, гонару за яго мужнасць і гераізм.

Тып урока: засваення новых ведаў.

Віды кампетэнцый: урок садзейнічае развіццю вучэбна-пазнавальнай, камунікатыўнай кампетэнцыі.

Абсталяванне: партрэт А. Вярцінскага**,** верш А. Вярцінскага “Рэквіем па кожным чацвёртым”, фрагмент вакальна-сімфанічнай паэмы беларускага кампазітара Генрыха Вагнера “Вечна жывыя”, малюнкі дзяцей сучаснай Беларусі, відэа “Великая Отечественная война и Я”.

Эпіграф:

1. Я вас прашу, не зведаў хто вайны,
Прашу вас, мае дочкі і сыны,
Узяць хоць долю памяці маёй –
Каб потым ёй не зарасці травой.

А. Вярцінскі

2.У сэрцы чалавека закладзена сіла, якая дапамагае атрымаць жаданае. Яна не дасць

спакою, пакуль ты не дойдзеш да таго самага пункта, да якога імкнуўся. Усё магчыма пры адной умове: па сапраўднаму хацець таго, да чаго ідзеш.

І. Захарчук

Ход урока

1. Арганізацыйны момант. Псіхалагічны настрой на ўрок

- Вітаю вас, мае паважаныя сямікласнікі. Сёння я хачу, каб вы падумалі, гледзячы на фотаздымак:

(Дадатак 1)

- Якія думкі ў вас узнікаюць, што нагадвае выява?
- Падбярыце назву выяве? На якія думкі наводзіць назва?
- Сумныя думкі ў вас узнікаюць, і размова ў нас будзе не вельмі вясёлая, нават трагічная.

2. **Паведамленне тэмы ўрока**

- Мы пазнаёмімся з творам Анатоля Вярцінскага “Рэквіем па кожным чацвёртым”, які напісаны ў новым для вас жанры **рэквіема**.
- Звяртаю вашу ўвагу, што дамашняе заданне будзе праверана ў час хвілінкі-адпачынку. **Дамашняе заданне:** паведамленне “Вялікая Айчынная вайна ў гісторыі маёй сям’і”.

3. Мэтавызначэнне

- Дзеці, як вы разумееце паняцце “гістарычная памяць”? *(Адказы вучняў)*

- Гістарычная памяць – паняцце калектыўнае. Яна складзена ў захаванні грамадскага, а таксама разуменні гістарычнага вопыту. Калектыўная памяць пакаленняў можа быць як сярод членаў сям'і, насельніцтва горада, так і ва ўсёй нацыі, краіны і ўсяго чалавецтва.

- 22 чэрвеня 1941 года і 9 мая 1945 года. З чым у вас асацыіруюцца гэтыя даты? *(Дзеці, канешне, адкажуць: вайна, боль, гора, слёзы, стрэлы, выбухі…)*

- Так, дзеці, гэта Вялікая Айчынная вайна, якая спыніла жыццё кожнага чацвёртага беларуса.

Літаратура не можа існаваць без гісторыі. Пісьменнікі, як і мы, жывуць у свой час, аднак звяртаюцца да гераічных і трагічных падзей мінулага. Ці можам мы лічыць Вялікую Айчынную вайну далёкай гісторыяй? *(Адказы вучняў)*

- Як вы мяркуеце, пра што мы будзем гаварыць на сённяшнім уроку?

(Пра цану Перамогі, трагедыю нашага народа.)

- Толькі памятаючы, што на свеце ёсць гора, мы навучымся цаніць

тое, што ў нас ёсць: бацькоўскі дом, мірнае неба над галавой, шчэбет птушак у лясах.Такім чынам, сённяшні ўрок яшчэ раз зверне нас да нашай гістарычнай памяці, яшчэ раз пакажа нам: каб стварыць будучае, трэба не забываць мінулае, трэба памятаць тых, кім заваявана наша Перамога. І дамапожа нам у гэтым верш А.Вярцінскага. Звернемся да эпіграфа нашага ўрока, тэмы і сфармулюем задачы ўрока. *(Адзін вучань чытае эпіграф)*

Буду ведаць…

Буду ўмець…

4. Знаёмства з новай тэмай

4.1. Уступнае слова настаўніка

- Паэт Анатоль Вярцінскі вайну сустрэў дзесяцігадовым хлапчуком. Дзіцячая памяць захавала ўсе яе трагічныя малюнкі да самых драбніц. Яны засталіся ў сэрцы паэта на ўсё жыццё.

4.2. Выразнае чытанне верша настаўнікам

4.3. Аналіз першаснага ўспрымання

- Якія пачуцці ўзніклі ў вас пры слуханні верша? Чым ён вас уразіў?
- А якія словы выкарысталі б вы для характарыстыкі гучання верша?

(Магчымыя варыянты адказаў: ***пакутлівае, трагічнае, тужлівае, цяжкое, шчымлівае.*** *Словы-характарыстыкі размяшчаюцца на адной палове дошкі, на супрацьлеглай – малюнкі дзяцей сучаснай Беларусі.)*

- Верш напісаны ў жанры **рэквіема.** Давайце дадзім азначэнне гэтаму жанру. *(У тлумачальным слоўніку азначэнне рэквіема такое: урачыста-жалобны літаратурны або музычны твор, прысвечаны памяці загінуўшых.)*

4.4. Зварот да міжпрадметных сувязей

- Пазнаёмімся з узорам рэквіема ў музыцы: гучыць урывак з вакальна-сімфанічнай паэмы беларускага кампазітара Генрыха Вагнера “Вечна жывыя”, які так і называецца “Рэквіем”.
- Параўнайце ўражанне ад музычнага твора і паэтычнага тэксту: якое гучанне яны маюць? *(Адказы вучняў, калі некаторыя вучні будуць адзначаць разыходжанні ў гучанні верша і музыкі, можна даць дадатковае дамашняе заданне: прачытаць твор пад музыку Вагнера, а потым параўнаць іх гучанне.)*

4.5. Праца над аналізам верша

- Прачытайце назву верша і эпіграф да яго, вызначце, чыёй памяці прысвяціў А.Вярцінскі свой твор.
- Пералічыце падзеі, факты, звесткі, пададзеныя ў вершы.
- Вылучыце тое, што выклікала ў вас адмоўныя пачуцці і эмоцыі.

- У чым значэнне верша? Чаму вучыць верш?

(Гэты верш – помнік загінуўшым, ён вучыць нас адвазе, шчырай адданасці Радзіме, змаганню за мір і справядлівасці на ўсёй планеце. Ён прымушае нас памятаць аб трагічных уроках гісторыі.)

- Я згодна з вамі, нам трэба помніць аб трагічных уроках гісторыі, каб не паўтараць страшных памылак, каб пабудаваць міралюбівае і адкрытае грамадства.

5. Хвілінка-адпачынку: дамашняе заданне “Вялікая Айчынная вайна ў гісторыі маёй сям’і”

- Устаньце, калі ласка, тыя, у каго продкі змагаліся з ворагам ці перажылі жудасны час саракавых.

(Амаль усе дзеці ўстаюць. Настаўнік просіць устаць усіх, таму што вайна кранула кожную сям’ю.)

- Давайце паслухаем, як закранула вайна вашы сем’і. *(Адказваюць 3-4 вучні)*

6. Разрыў (зварот да відэа)

- Праслухаўшы паведамленні, адкажыце на пытанне: на вашу думку, што самае галоўнае ў жыцці? *(Дзеці могуць даць розныя адказы: бацькі, дзеці, мір.)*

- Вялікая Айчынная вайна закранула і маю сям’ю. Пра саракавыя мне расказвала бабуля, зараз яна расказвае пра іх маім дзецям. Мая дачка правяла цэлую даследчую работу. Паглядзіце , калі ласка, невялікае відэа, можа быць, яно дапаможа вам адказаць на пастаўленае пытанне.

(Настаўнік павінен падвесці дзяцей да такога выніку, што самае галоўнае ў жыцці – само жыццё. А яшчэ – чалавечая памяць, мы павінны памятаць, кім заваёвана наша Перамога, наша жыццё, наша будучыня.)

7. **Стратэгічнае апытванне** (праца ў групах)

- Памяць, смутак, пакаянне – пачуцці, увасобленыя ў вершы.

Людзі забываюць аб уроках гісторыі, і ў мірны час адбываюцца трагедыі. Канфлікты, адсутнасць бяспекі, слабасць інстытутаў улады і абмежаванасць доступу да правасуддзя застаюцца сур'ёзнай пагрозай для развіцця грамадства. Колькасць людзей, якія ратуюцца ўцёкамі ад вайны, канфліктаў, перавысіла 70 мільёнаў у 2018 годзе, што з'яўляецца самым высокім узроўнем, калі-небудзь зафіксаваным. Ад чаго бягуць людзі? *(Ад вайны) Клас дзеліцца на пяць груп, вучні працуюць над пытаннямі)*

1. Вызначэнне праблемы:

Агульная, канкрэтная.

2. Назіранні:
    - Што вы ведаеце аб гэтай праблеме?
    - Якім чынам вы даведаліся аб ёй?
    - Наколькі іншыя людзі занепакоены праблемай?
3. Пачуцці:
    - Што вы адчуваеце, калі думаеце ці гаворыце пра гэтую праблему?
4. Разважанне:
    - Як бы вы змянілі сітуацыю, калі б захацелі гэта зрабіць?
5. Неабходныя змены:
    - Што неабходна зрабіць, па вашым меркаванні, каб змяніць сітуацыю?
6. Асабістая ацэнка:
    - Што карыснага вы жадаеце зрабіць, каб ажыццявіць гэтыя змены?
7. Вашы ўчынкі:
    - Што б вы зрабілі для вырашэння гэтай праблемы?
    - Якім чынам вы далучыце іншых людзей да вырашэння праблемы?

(Агучванне вынікаў работ)

- Як вы думаеце, чаму мы звярнуліся да сітуацыі з бежанцамі?

(Таму што – гэта наша сучаснасць, гэта таксама – боль, пакуты, слёзы, адчай людзей, якія вымушаны пакінуць сваю Радзіму, таму што пачалася вайна. Асноўная мэта стратэгічнага апытвання на данным этапе ўрока, каб дзеці не забывалі аб жахлівых уроках гісторыі, каб кожны з нас адказваў за свае ўчынкі. Будучыня пачынаецца сёння, і якой яна будзе залежыць ад кожнага з нас.)

8. Зварот да другога эпіграфа

- Прачытайце, калі ласка, другі эпіграф да нашага урока. Як вы разумееце гэтыя словы? *(Усё залежыць ад нас, галоўнае ўсім сэрцам і душой імкнуцца да сваёй мэты. А калі твая мэта – дапамагчы людзям, усяму жывому, то абавязкова знойдуцца аднадумцы,і ты будзешісці да свайго пункта не адзін.)*

9. Аналіз верша

- Мы пазнаёміліся з вершам А. Вярцінскага, зразумелі яго сэнс, настрой.
- Прачытайце верш самастойна. Якія асбалівасці вы заўважылі? *(Мы заўважылі, што кожная частка мае вядучы матыў, які ўзмацняецца трагічнымі звесткамі.)*
- Якія словы паўтараюцца ва ўступе? Дзе яны знаходзяцца? Растлу-

мачце іх ролю ў тэксце. (*Паўтараюцца словы“Вы бачылі лес, дзе прагал скразны?”, яны знаходзяцца ў пачатку радка. Паўтор слоў у пачатку радка павышае эмацыянальнасць верша, узвышае яго тон. Пытанне “Вы бачылі лес?...” звяртае ўвагу чытача на ўзнятую тэму. Такое пытанне не патрабуе адказу і называецца рытарычнае.*)

- Якія словы паўтараюцца ў 1 частцы? Дзе яны знаходзяцца? Растлумачце іх ролю ў тэксце. (*У канцы страфы паўтараецца словазлучэнне “кожны чацвёрты”. Аўтар гэтым паўторам падкрэслівае значнасць страт, кожны чацвёрты беларус загінуў у гады вайны.)*
- А ці кожны чацвёрты загінуў на вайне? Падцвердзіце свой адказ радкамі з твора. *(А. Вярцінскі ўлічвае і тых, хто памёр ад ран, прапаў без вестак, падарваўся на міне…)*
- Знайдзіце ў тэксце амонімы. Што гэта за словы. Для чаго пісьменнік іх ужывае? *(Амонімы – гэта словы аднолькавыя па напісанні і гучанні, але маюць рознае лексічнае значэнне. Амонімы “...лячылі раны” і “...рана паміралі”. Пісьменнік ужывае іх дзеля таго, каб узмацніць значэнне слова “раны”.)*
- Знайдзіце радкі, у якіх аўтар падкрэслівае, што беларусы змагаліся з ворагам не толькі на фронце. *(Аўтар падкрэслівае, што радную зямлю абаранялі і старыя (Дзед Талаш), і малыя (паянер-герой Марат Казей).*
- У эпілогу паэт звяртаецца да прыёму “спражэння”:

Я іду,
ты ідзеш,
а ён не ідзе…

- Як вы разумееце гэты прыём? З якой мэтай пісьменнік яго выкарыстоўвае?

(Аўтар супрацьпастаўляе: мы жывыя – яны загінулі, хаця маглі ісці, спяваць, жыц.ь)

- А зараз параўнайце ўступ і эпілог верша (пачатак і канец верша).

(Ва ўступе Вярцінскі падрыхтоўвае нас да ўспрымання трагічных падзей, гаворыць пра страты. У эпілогу ўслаўляецца жыццё.)

10. Падагульненне

- Я згодна з вамі. Эпілог уражвае сваёй пераканальнасцю, супрацьпастаўленнем жыцця і смерці. Калі глыбока ўчытацца ў гэтыя радкі, то пачынаеш разумець, якія мы шчаслівыя. Вайна – гэта жах, катастрофа, праз спражэнне дзеясловаў надзвычай выяўна гэта падкрэсліваецца: мёртвыя – жывыя. *(Тут настаўнік звяртаецца да слоў, карткі-асацыяцыі і малюнкаў*

дзяцей на дошцы: ***сумнае, балючае, журботнае, жаласлівае, урачыста-жалобнае*** *- гэта "мёртвыя", малюнкі – гэта "жывыя". Так дзеці ўбачаць супрацьпастаўленне наглядна, а не толькі на словах.)*

- А зараз давайце яшчэ раз звернемся да першага эпіграфа нашага ўрока. Да чаго заклікае нас паэт? *(Паэт заклікае нас, каб мы памяталі тых, кім заваявана наша Перамога, аб тых жахлівых падзеях, каб яны больш не паўтарыліся ніколі.)*

11. Каменціраванае выстаўленне адзнак

12. Рэфлексія

Вучням прапануецца скласці дыяманту (ключавое слова ***вайна***)

Вайна
Жудасная, крывавая.
Забівае, разбурае, знішчае.
Гора, жах, кроў, крыкі.
Нараджае, будуе, павялічвае.
Прыгожы, сонечны
Мір.

13. **Дамашняе заданне:**

1. Напісаць невялікае сачыненне-разважанне на аснове дыяманты.
2. Прачытаць твор А. Вярцінскага пад музыку Вагнера, а потым параўнаць іх гучанне.

Дадатак 1

Асацыятыўная картка

Дадатак 2

Стратэгічнае апытванне

Прыклад работы 1 групы

1. Вызначэнне праблемы:

Агульная: "Мы ўстрывожаны глабальнай праблемай узброеных канфліктаў".
Канкрэтная: " Мы ўстрывожаны тымі падзеямі, якія зараз адбываюцца на мяжы з Беларуссю."

2. Пачуцці:

Калі мы назіраем за гэтымі падзеямі, то з аднаго боку адчуваем гонар за сваіх землякоў, якія не прагналі няшчасных людзей, а дапамагаюць ім. А з другога – абурэнне, таму што многім напляваць на праблемы бежанцаў.

3. Разважанне:

Мы пастаремся зрабіць усё, што ў нашых сілах, каб дапамагчы дарослым вырашыць гэтую праблему. Успомніце прыказку: вуснамі немаўляці глаголіць ісціна.

4. Неабходныя змены:

Трэба каб людзі ўсяго свету змянілі свае адносіны да іншых людзей, да ўсяго жывога..

5. Асабістая ацэнка:

Таму мы жадаем уцягнуть грамадскасць у вырашэнне гэтай праблемы.

6. Вашы ўчынкі:

Што для гэтага мы зробім? Створым розныя відэаролікі з заклікам: “Знішчыць усю зброю!”, “Уявіце сябе на месцы бежанца!” Мы па прыкладзе вучня сёмага класа Трэвара МакКіні (герой з кінафільма “Заплаці іншаму”) будзем старацца зрабіць свет больш добрым. Для гэтага трэба аказаць каму-небудзь істотную паслугу і прасіць гэтага чалавека аддзячыць не Вас, а трох іншых людзей, якія, у сваю чаргу, аддзячаць яшчэ траіх, і гэтак далей, распаўсюджваючы цеплыню і дабрыню ў сусветным маштабе. Дык нездарма адзін з эпіграфаў нашага ўрока: “У сэрцы чалавека закладзена сіла, якая дапамагае атрымаць жаданае. Яна не дасць спакою, пакуль ты не дойдзеш да таго самага пункта, да якога імкнуўся. Усё магчыма пры адной умове: па сапраўднаму хацець таго, да чаго ідзеш.”